

Թշնամիները վհատում էին: Բայց նրանց ուշանալն և սուտ լինելը մերերի ակնկալութիւնները ի վերջոյ ի դերեւ հանեցին, և ինչպէս մեզ վհատացրին, նոյնպէս էլ Թշնամիները քաջալերեցին: Բայց ի սրտինէ, Աֆղանների Ասպահանք տիրելը, Շահը բանտարկելը, նրա որդի Շահ Թամազի վախճելը, վտարանդի Թափառլին ու անկարող լինելը զօրաժողով լինիլ, էնպիսի լուրեր էին, որոնք ինչպէս մեր Թըշնամիները, նոյնպէս էլ մեք, իւրաքանչիւրն իւր օգտի հետեւութիւնն էր նրեակայում ու մեկնում, իւրաքանչիւրն ըստ իւր քմաց իւր օգտի յառաջադիմութեան լուրերն էր տարածում: Բայց հետզհետէ իրր ստուգուեցաւ Ռուսաց զօրքի վերադառնալն, և թէ Շահ Թամազն եկած է Թավրէզ, և որպէս թէ նա բանակով շուտով գալոց է զսպել զայլերը, մեծ հարուած տուեց մեզ, ինչպէս կերեայ յետադայ պատմութենէս:

(Ինչէն է յետ-)

ԳԱԼՈՒՍ ՇԻՔԱՋԱՆԱՆՑ.

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԱՆԳԼՈՒԿԱՆ ԹԱՅՄՁ ԼԵՍԳԻ
ՍԿՅՐԵԱՌՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

ԵՆ

ՆՈՐԱ ՅԱՌԱՋԱԴԻՄՈՒԹԵԱՆ ԸՆԹԱՅԷԸ:

Անգլիոյ ազատամիտ տերութեան մէջ մի իշխանութիւն կայ, որ ոչ Թագուհուցն է յառաջ գալիս և ոչ խորհրդանոցէն, բայց և այսպէս այդ իշխանութիւնը ամենամեծ ազդեցութիւն է գործում իրողու-

թեանց վերայ: Այսպիսի տարօրինակ պարագայի մասին որ և է տեղեկութիւնը անտարակոյս հետաքրքրաշարժ համարելով, արժան դատեցինք հաղորդել ընթերցասիրաց նորա մանրամասնութիւնքը:

Երբ որ Անգլիոյ ժողովուրդը անտարբեր է կամ անմիաբան իւր կարծեաց մէջ, տէրութիւնը ընդարձակաբար վարում է իւր իշխանութիւնը, բայց այն ինչ այդ ժողովուրդը յուզուած է և միաբան, նա խօսում է բարցրաձայն և որ և է վարչութեան անհնար է նորան ընդդիմանալ:

Եթէ ժողովուրդի կամքը այդպիսի անյաղթ չարութիւն ունի, ում է յանձնուած ուրեմն այդ կամքը յայանելու իրաւունքը:

Առաջուայ ժամանակները համարեալոր այն մարդիկը, որոնք կարող էին յանձն առնուլ այդպիսի աշխատութիւնը, ամենայն չարութենէ հետեւում էին կարծիք յօրինել, պարզաբանում էին իւրեանց սեփական միտքերը, ջանք էին անում ձեռք բերել և իւրեանց բարեկամները, թէ բերանացի վիճաբանութեանց մէջ, և թէ յետադայ ժամանակներում երկար գրաւոր տեղեկութեանց մէջ: Բայց հետզհետէ, իրր տպագրութեան զիւտի ուշացած արդիւնք, այդ աշխատութիւնը նոր որոշումների ենթարկուեցաւ: Աճաւան կերպիւ դատեցին, թէ մի քանի պատշաճաւոր մարդիկ որոնք քաղաքական խնդիրների վարժութիւնը առաջին պաշտօն էին համարում իւրեանց համար, աւելի յաջողութեամբ կարող էին այդպիսի դործը կատարել, քան միւսները, որոնք սովորաբար այլ և այլ գործերով զբաղուած, զիպուածաբար և մեկուսի պիտէր վճարէին այդ ջանքը: Եյն

ինչ այդ փոփոխութիւնը կատարումն ըստացաւ, աղղային զործերի զնահատութիւնը ու տէրութենական անձանց մասին յայտնի եղած վճռական կարծիքը ուղղակի ազգի որոշումէն անցաւ նորանց ձեռքը՝ որոնք զրել զիտէին: Այսպէս ինչ որ մինչ այդ ժամանակ ընդհանուր խմացութեան վերաբերելով, հազարաւոր անձինք կատարում էին պատահաբար, եղաւ ճարտարաբուեստութեան ձիւղ, որ մի փոքրիկ խումբ մշակում էր զօրաւոր յաջողութեամբ:

Այսուհետեւ տեսան, թէ որ եւ է տալարած ուժեղ, վայելուչ եւ ամենակարեւոր յօդուածը առաւել պարզ մտքեր էր հաղորդում, քան լսած խօսակցութիւնները, կամ կարգացած նամակները: Այդ որոշման մէջ այնքան կատարելագործութիւններ արին վերջապէս եւ այսպէս պատշաճեցուցին հասարակաց կարծիք յօրինելուն, մինչ զի մի լրագիր կարդալով եւ նորա առաջադրութիւնները եւ պատճառաբերութիւնները առանց դժուարութեան ընդունելով, անզիացին կարէր աշխատ չլինել իւր քաղաքական համոզմունքը քննելու եւ ինքն ըստ ինքեան որ եւ է եղբակացութեան գալու:

Իսկ եւ այսպէս, լաւ չէ հոնապազօրեայ սովորութեամբ իննայել իւր ջանքը որ մարդու կենսական տարրն է, որովհետեւ ազատասէր քաղաքացուն հասարակաց զործերի վերայ մտածելու հոգսից զերծ թողնելը կնշանակէ բառնալ նորա վերայից փարշութեան իւրապատկան մասը: Արքան եւ անժխտելի լինելը, թէ հասարակաց կարծիքների հետեւողը աւելի լաւ առաջնորդ էր ունենալու՝ քան թէ իւր սե-

փական անձակ միտքը կարէր պատրաստել, այնու ամենայնիւ այդպիսի մարդը աւելի պակասաւոր է եւ աւելի անարդար, քան թէ նա՝ որ աշխատում է ինքն իւրան մտածել, թէ եւ տմարդօրէն մտածելու լինելը: Ինչպէս մի մարդու արժանաւորութիւնը, որ եւ է նկատողութեամբ, կարէ նուազել, եթէ նա սովորութիւն է շինել իւր վստահութիւնը միշտ զնել ոստիկանութեան զործակալի կամ նորա զենուորի վերայ, որոնք նորան հանդիստ են թողնում իւր անձնը պաշտպանելու հոգսից եւ անձկութիւնից, նոյնպէս նորա մտաւոր կարողութիւնը եւ արդարութեան զգացումը զիւրաւ կարեն յուսնալ, եթէ թոյլ տայ իւրան չափազանց ստրկութեամբ հետեւել քաղաքականութեան որ եւ է հեղինակի ուղղութեան:

Տաղանդը այն գրագէտ մարդկան, որոնք իւրեանց աշխատութիւնը նուիրել էին տպագրութեան, աւելի արագութեամբ աճեց, քան իշխանութիւնը, որ նորանք ըստացել էին այսպէս մի փոքր ժամանակի մէջ, նորանք մինչ այն աստիճան գերազանցեցին տէրութեան հռչակաւոր մարդկանցից, մինչ զի խորհրդանոցը այնուհետեւ չկարաց առաջուայ պէս հասարակաց կարծեաց միակ միջնորդը մնալ, այլ ստիպուած էր իւր առանձնաշնորհութիւնքը մասնաւորել այնպիսի հրապարակական քանդաւորաւոր իրաւախոհների հետ, որոնց անունը անգամ չգիտէր:

Թէ եւ Խորհրդանոցը այնպիսի նշանակութիւն եւ արժանաւորութիւն ունէր, որոնք իսկապէս նորա սեփականութիւնն էին, բայց եւ այսպէս ի բաց առած նորա համբաւաւոր անդամները, այդ ատեններ

առաւել օգուտ քան վնաս էր ստանում ծածուկ ոտխուլթեան ընկերակցութիւնից. ուրիմն յետ մնացողը ժողովուրդն էր: Անդհանրապէս ժողովուրդին երկար ժամանակ է հարկաւոր քաղաքակրթութեան յառաջդիմութիւնը իւրան պատշաճեցնելու համար, այս պատճառաւ ժողովուրդը բնականաբար չէր կարում հասնել հրապարակական հեղինակի տաղանդին և դիտութեանը, որոնք օրէօր աճում և դարդանում էին, նա հազիւ հասկանում էր այն փոփոխութեան նշանակութիւնը՝ որ արդէն կատարուել էր: Մինչ զեռ լրացրապես կընտրուէր նորա յաջողակութեան պատճառաւ և կ'աւելիւր իւր պաշտօնը այն լիազօր իշխանութեամբ, որ տալիս էին նորան կրթութիւնը և ուղղութիւնը, ընթերցողք մոլորուած աստանդում էին դիպուածէ դիպուած և միաբանութեամբ գործելու միջոց որոնելով այնպիսի հրապարակախօսների էին հանդիպում, որոնք բռնի և շատապով գրաւում էին նորանց ազդեցութիւնը: Միւս կողմանէ լրագրերի ընթերցողքը բաւական դանդաղ էին իւրեանց վիճակուած նոր ջանքը հասկանալու համար. նորանք ուշ իմացան թէ իւրեանց էր պատկան քննողական մրտքով դատել մի օտարականի գրուածքը, որուն ոչ տեսնում էին և ոչ ճանաչում և որ ինքն իւրան առաջարկում էր ոչ միայն ուղեցոյց լինել նորանց, այլ և խօսել նորանց անունով, նորանք չէին հասկացել զեռ ևս, թէ պարտաւոր էին չափաւոր փատահութիւնով կարգալ յօդուածները, ինչպէս երբեմն իւրեանց նախնիքն էին վարուել, լսելով իշխանաց և տէրութեանական անձանց խօսքերը: Տպագրութենէ առա-

տաձեռնած բարերարութիւնքը զուցէ այն ժամանակ միայն կատարեալ կ'լինին, երբ ընթերցողների գործադրութիւնը, խոհեմութիւնը և մանաւանդ քաջասիրտ արդարութիւնը կհաւասարեն լրագրերի մէջ խօսողների յատկութեանց: Երդէն այդ մասին մի օգտակար փոփոխութիւն գործուել է և եթէ մեր ժամանակում մէկը ստիպօրէն երգաբանում է օրագրութեան կցկողար խօսքերը, նորան ձայնակից չեն լինում հազարաւոր անձինք, որոնք մի քանի տարի առաջ կրկնում էին այդպիսի խօսքերը միաբան երգեցողութեամբ: Այց ոչ որ ուրանալու չէ, թէ Խրիմի պատերազմի ժամանակը, Անգլիացու սովորական խօսակցութիւնը բոլոր տպագրած բաների գէմ, ըստ մեծի մասին վերջանում էր «Ջեռով»:

Ժողովուրդը երկար ժամանակ պահպանել էր անկախ կարծիք ունենալու նախնի սովորութեան մի փոքր նշմարանքը, ըստ որում հրաւիրուած էր երբեմն վերջին դատը անելու այն հակառակ խորհուրդների մէջ, որոնց լուծումը առաջարկում էին ընդդիմակաց բանական լրագրապետքը: Այց պատերազմից շատ տարի առաջ մի ուրիշ փոփոխութիւն եղաւ: Սահմանադրութիւնով հնարած գործիքը ժողովուրդի կարծիքը իմանալու համար շատ հեռի էր կատարելութիւնից. որքան և ազդարարութիւններ էին լինում Խորհրդանոցի և հրապարակական իրաւախօհների կողմից, այնուամենայնիւ կարելի չէր լինում միշտ ստուգութեամբ յայտնել ազդի կամքը. ոմանք համարձակ ասում էին, թէ Անգլիան այս ինչ բանն է ուղղում, միւսները հաստատում էին նորա հակառակը. սորա հետեւանքը այն եղաւ որ, հասարակ քաղաքացիք ի-

բանք յանձն առին ժողովուրդի կամքը յօրինել և հրապարակաւ յայտնել:

Խրիմի պատերազմից շատ և շատ տարի առաջ, Անգլիոյ մի քանի գաւառներում բնակում էին այնպիսի այրի կոնայք և ազնուական մարդիկ, որոնց միաբանութիւնը աւանդապահ էր մի իշխանութեան՝ որ նշանակուած էր հզօր ազդեցութիւն գործելու պատերազմի ուղղութեան վերայ: Խաղաղաւոր բնութեան տէր էին սորանք և ուրիշների չափով անգամ չէին զգում քաղաքականութեան մէջ խառնուելու կարեւորութիւնը: Բայց և այսպէս, թէ՛ նրաւորութիւնը և կտակարարութեամբ և թէ՛ տոհմական և ամուսնական պարագաներով, սորանք եղել էին մի հինօրեայ վաճառաշահ տան, կամ լաւ ևս ասել, մի ընկերութեան անդամներ. ընկերութեան նպատակն էր յուրեր ժողովել և տարածել: Այնքան ողջամտութիւն և բանխմացութիւն ունէին սորանք որ հասկանում էին, թէ այդ հզօր մեքենան գործադրելու և ուղղելու համար պիտի տաստկապէս զգուշանային միմեանց հետ վեճելուց: Այսպէս նորանք հանդիստ մնացին ամենքը իւրեանց տանը և իւրեանց ձեռնարկութիւնը: Լօնդօնում վարելու համար ընտրեցին քանքարաւոր և գործունէ այ մարդիկ: Ընկերութիւնը որոշեց հրատարակել մի այնպիսի լրագիր, որ բովանդակէր աշխարհի բոլոր անցքերի տեղեկութիւնը ամեն տեսակ և ամեն պայմանի մարդկանց նամակները, որոնք ուզում էին իւրեանց սիրած գաղափարները հաղորդել ժողովուրդին: Լրագիրը պարտաւորուած էր բոլոր այդ բաների մէջ խառնել մի քանի կարճ յօդուածներ, որոնք վերաբերէին ժամանակակից քաղաքակա-

նութեան նիւթերին: Բայ ի սորանէ, մի որոշած գումար հատուցանելով, ով որ կամենար, կարող էր իւր ուղածը հրատարակել այդ թերթի մէջ յայտարարութեան ձևով: Լրագիրը, որ բովանդակում էր այդ չորս զանազան առարկաները, շատ աժան գնով հասնում էր ժողովուրդի ձեռքը:

Իւր ժողովելու մէջ՝ ընկերութիւնը նորանշան գործունէութիւն ցուցուց: Այն պատերազմերի ժամանակ, որոնք ծագեցին Ֆրանսիական յեղափոխութիւնից յետոյ, նա այնպիսի արագութեամբ էր նամականիք ուղարկել տալիս իւրան ցամաքային երկիրներէ, մինչ զի շատ անգամ սորանք աւելի առաջ էին տեսցուած քան կառավարութենէ ստացածները: Ուրիշ երկիրներում տերութեան այգայիսի յետամնացութիւնը խայտառակութիւն կ'համարէին, բայց անգլիացիք սիրում էին մրտածիլ՝ թէ կարող էին գնել և կարդալ իւրեանց մէջ այն բաները՝ որ զեռ ևս նոյն ինքն նախարարը հազիւ թէ իմանում էր և ծափահարում էին իւրեանց քաղաքացուոց յառաջադիմութեան, որ ստիպում էր խորհրդարանի հետ: Այդ ժամանակից ըսկած, թերթը ծանաչեց իւր ազդեցութեան զարգացումը, նա եղաւ բոլոր աշխարհի լրագրերից լաւագոյնը և այս պարագան աւելի ևս յառաջացուց նորան, այնպէս որ, հրապարակախօսութեան ամենակարեւոր գործարանը դարձաւ: Որոնք մինչ այժմ խօլ թափառում էին հողազունութեան լարիքին թոսի մէջ կարեւոր և անձանօթ բաների տեղեկութիւն խնդրելով, լրագիրը ընդունեցին իբրեւ թել ուղեցոյց: Թէ մի գահակորոյս իշխան՝ որ իւր թաղաւորութիւնը սահանջում լինէր, և թէ մի ծառայ-

որ սպասաւորելու տեղ ուղղում լինէր դռնել, կամ մի մայր՝ որմէ խլել էին նորա զաւակը, ամենքը այնուհետեւ այդ լրագրի օգնութեան դիմեցին:

Տղիտութիւնը զայն էր խօսակցելու նորա մէջ իմաստութեան հետ, արդար յասումը (բարկութիւն) տեսակցութեան տեղեւ էր նշանակում աստիճանական և չարութեան և այս դիպուածքը անցնում էին առանց հոյակապ արդիւնք յառաջացնելու: Եւ փոխութեամբ և զառնացած հոգիքը, տեսնելով թէ աշխարհը խուլ էր դէպի նորանց բոբբոբը, թափում էին լրագրի մէջ իւրեանց զայրուցքը կամ հանդէս էին հանում իւրեանց դիտութիւնը՝ ամբողջ ազդի, կամ նոյն իսկ ամբողջ քաղաքակրթութեամբ աշխարհի վկայութիւնը խնդրելով: Պահանջատէր բազմութիւնը ներկայանում էր այդ առանին, որ կազմուած անձանօթ մարդկանցից, նորանց զատը ինչպէս և իցէ տեսնում էր: Եւ յղատը, թէև երբեմն բռնաբարական, բայց երբեք կաշառքով ապականած էր: Եւ յն յարանունը (աւելորդ գնովն անուն), որ արեւելեան առաւելապիտութիւնը տալիս է Սուլթանին, աւելի արդարութեամբ կարէր պահանջել լրագիրը, ըստ որում որ և է նկատողութեամբ՝ նա եղել էր աշխարհի պատասպարանը:

Ինչ այդ ժամանակ ընկերութիւնը նոյն ղիլքի մէջ էր, որպէս և միւս շահադէտները, և եթէ նա կանգ առնէր այդ վիճակում, մենք պարտաւոր չէինք լինիլ քննել նորա աշխատանաց արդիւնքը: Բայց, վաղուց արդէն ընկերութեան վարչութիւնը դրաւուած էր այն մտքով, թէ հասարակաց հետադատութեան մի մասովը զանց էր

արել, նորան հաւանական էր երեւում, թէ որ և անգլիացի անշուշտ կցանկար, առանց հրաժարուելու իւր տան կենդրոնից, իմանալ, թէ իւր հայրենակից ժողովուրդը ի՞նչ է մտածում այն կարեւոր խնդիրների մասին՝ որոնք խորհրդանոցի օրական կարգումն են: Եւ յգլխի հակամշտութեան ապացուցութիւնը յայտնի երեւում էր թղթակիցների նամակներից, որոնք և համոզեցին ընկերութեան գործակալներին վճռել, թէ մի փոքր աւելի աշխատութիւնով և ծախքով կարելի էր տեղեկանալ, թէ ի՞նչ կարծիք էին ընդունելութիւն գտնում և ցուցանել զազափարների ուղղութիւնը: Ետեւն, իբր այս դիտաւորութեամբ մի պարապ և խորամանկ նախարար շուտուց արդէն յանձն է առել շրջել հասարակաց ժողովատեղիքը և իմանալ ինչ որ մտածում են ժամանակի յուզմանց զխաւոր առարկաների մասին:

Նորա պարտաւորութիւնն էր ականջ չ'ընել ոչ յայտնի յիմարաբանութիւններին և ոչ խելամուտ մարդկանց խօսքերին, այլ համբերութեամբ սպասել՝ մինչև որ միևնոյն կարծիքը կ'ընկնուին այլ և այլ տեղերում այսպիսի մարդկանցից, որոնք հաւանականաբար միմեանց հետ յառաջագոյն չ'էին: Եւ յէր ընկերութեան ցանկացածը և այդ աւարն էր բերում նորա բարձրատիճան գործակալը: Նա այնքան յաջողակ եղաւ այդ տարօրինակ արուեստի մէջ որ, ընկերութիւնը սակաւ երբեմն սխալում կամ խաբւում էր: Թէև նա մի ժամանակ թրշնամանք կրեց և նորա ջանքը ապարդիւն եղան, բայց երբեք չ'զաղարեց ազգի նոյն իսկ սրտի էջերը կարդալ:

Հանկազած տեղեկութիւնքը ստանալուց յետոյ, վարչութեան գլխաւորները պատարաստում էին տարածել հրատարակութեամբ, բայց ոչ այն պարզ ձևով, որով ժողովուրդը յայտնել էր իւր կարծիքը, այլ սորա համար հրաւիրում էին ճարտար հեղինակների գրելը, որոնք պարտաւոր էին ժողովուրդի յօժարամտութիւնքը գեղեցիկ պատճառաբանութիւններով զարդարել: Անթաղելով, թէ հեղինակները ստոյգ տեղեկութիւն ունենան ժողովուրդի հակամտութեան, նորանց պատճառաբանութիւնքը բնականաբար բարեհաճոյ ընդունելութիւն էին գտնում ունկնդիրներից: Ժողովուրդի այն մասը, որ արդէն իւր կարծիքը կազմել և յայտնել էր, լրագրի մէջ տեսնում էր նոյն բանը, այս ինքն, իւր սեփական միտքը, բայց այնպիսի ճարտարարուեստ գեղեցկախօսութեամբ զարդարած, որ իւր համար բոլորովին ամտածելի էր. իսկ միւս մասը, որ զեռ ևս իւր միտք և կարծիքը չէր վճռել, ստիպուած էր լինում դէպի միաբանութիւն, տեսնելով որ ընկերութիւնը յանձնառու էր եղել իսկապէս հասարակաց կարծեաց այլ և այլ ձևերին հետեւել: Լրագիրը ժողովուրդի կարծեաց մասին հրատարակած յայտարարութիւնը խառնում էր միւս այնպիսի ապացուցութիւնների հետ, որոնք պաշտպանելու էին նորան յօժարամտութիւնը և այսպէս, ով որ ուրիշ միտքը իմանալու համար կարդում էր այդ յայտարարութիւնը, ապշում էր նորա զօրաւոր պատճառաբանութիւնների վերայ ու մի այլ դր, որ իւրան կարծում էր, թէ միայն ճաշակի յանկուցիչ ազդեցութեանն էր հնազանդում, միամտութեամբ նոյն յայտարարութիւնը ընդունում

էր իւրան ուղեցոյց և տեսնելով նորա մէջ ազդի ընդունած դադափարները, ինքն ևս յօժարակամ մանում էր իւր հայրենակիցների խումբը: Անպէս որ և է մարդարեւութեան մանրամասն պատմաբանութիւններ բնիմ լաւագոյն հնարն է նորա կատարումը տալուն, այսպէս և հասարակաց զրոյցը, որ հաստատում է, թէ ժողովուրդի բաղմութիւնը ընդունել է որ և է կարծիք, կարեւոր անգամ յառաջացնել այդ բազմութենէն կանխաւ պաշտպանած մտքի հաւանութիւնը: Այդ կրկին ներգործութեան բրնական հետեանքը այն եղաւ որ, ընդհանրապէս ժողովուրդի կարծիքը միաբանում էր ընկերութիւնից հրատարակած յօդուածների հետ և որքան առաւել լրագիրը համարում էին իսկական թարգման ազգային կարծեաց, այնքան առաւել սորա ժողովրդականութիւնը զօրանում էր:

Այսպէս տպագրական ընկերութիւնը ստացաւ հզօր իշխանութիւնը: Այն թէ մենք կարացինք մեր միտքը լաւ հասկացնել, պէտք է ուրեմն պարզապէս ապացուցած լինինք, թէ լրագրի այսօրինակ ազդեցութիւնը աւելի ընդարձակ տարածութիւն էր ստացել, քան որ կոչում են մամուլի կամ տպագրութեան իշխանութիւն: Անշուր մեծ զանազանութիւն կայ, զոր օրինակ, այն դիպուածի մէջ, երբ մի մարդուց ամբաստանում են յանդիմանութիւններով և կշտամբիչ խօսքերով, որոնք լրագրապետի մանաւոր կարծիքն են և այն պարագայի մէջ, երբ այն մարդուն այնպիսի յօդուածի մէջ են բերում, որ թէ և յանդիմանութեան ձեով լինէր զրուած, բայց և այսպէս, իրաւամբ կամ անիրաւաբար, ընդունած է իբրեւ անգլխական ժողովուրդի վճիռ: Առաջին

դիպուածում՝ այդ մարդը միայն մեղա-
դրուած է, իսկ երկրորդում՝ արդէն դատա-
պարտուած է:

Արքան և զօրաւոր լինէր ընկերութեան
ազդեցութիւնը, նա չէր կարող անձնակա-
մութեամբ կամ անիրաւութեամբ գործել
այդպիսի բանը՝ եթէ չէր ուզում վնասել
իւր տարօրինակ փաճառաշահութեան: Ե-
ռաւել պատգամաւորական (երեսփոխա-
նական) նշանակութիւն ունէր նա՝ քան
ինքնակալական, ուստի պարտաւորուած
էր, նոյն իսկ իւր գոյութեան անժխտելի
օրինօք, պահպանել, որ քան հնար էր, իւր
միաբանութիւնը ազգի բազմութեան հետ:

Եյս էր ահա Ենգլիոյ երեւելի լռագիրը.
այդ տպագրած թերթի կամ նորա ծածուկ
գործարանաւորութեան վերայ խօսելուս.
սովորաբար ասում էին Թայմզ: Եյդ գո-
յականին յառաջընթաց էին լինում եր-
բեմն այնպիսի վերնագրեր [epithetes], որոնք
ցուցանում էին, թէ թերթը ընդունուած
էր իբրեւ մի գործունեայ և զգայուն էակ,
որոյ կեանքը աւելի երկար էր լինելու, քան
մի հասարակ մահկանացուի կեանքը, որ
շինուած էր բանականութիւնով և ահա-
զին զօրութիւնով, ունէր շատ տիպու-
մարդկային յօժարութիւններ և խնկապէս
ենթարկուած էր այն մեծամեծ պատիժնե-
րը կրելու, որոնք խոստացած են յանցա-
ւորութեան (*):

(*) Այն ձեւը, որ լրագիրը գործ է ածում որեւէ
գործարանի կամ նորա արդեանց վերայ խօսելուս,
այնպիսի յարմարութեամբ մտել է անգլիական լե-
զուի մէջ որ, բաց ի սաստիկ վերագրելը, կարելի է
ամենեւին առանց վնասի ընդունել ընդհանրապէս
եւ քերականական կազմութիւններ մասին Թայմզին

Վերջապէս, այդ թերթի տարօրինակ
խշիւանութեան ընդհանուր գործադրու-
թեան մասին հարկ է ասել, թէ նա առա-
ւել ցանկանում է առաջնորդել ազգին
դէպի յառաջարկիմութիւն, քան թէ նորա
մոլորութեանց քամակից զնալ: Նորա ու-
ղածը, ամեն բանից առաջ, այն չէ որ նա
առաւել իմաստուն կամ լաւ լինի քան
Ենգլիոյ ժողովուրդը, այլ նման լինի այդ
ժողովուրդին, նորան ընկերութիւն անէ
ամեն ղիմակրաւութեանց մէջ, թէ բարե-
խորհուրդ լինէին նոքա և թէ յանդուգն,
հաղորդ լինի նորա յուսոյն և անյուսու-
թեանը, նորա ուրախութեան և ցաւերին,
նորա երախտագիտութեան և բարկու-

Թայմզին է Գաղղիականի

Մ. ՌՈՒՏԱՂԵԱՆՅՈՒՆ.

նոյն նշանակութիւնը տալ, որ ինչ տալիս են մի հը-
րեշտակի, հերոսի, սուրբի, նատանայի կամ դատա-
պարտուած յանցաւորի՝ յատուկ անուններին: Իս-
կական անգլիացու սովորութիւնն է ասել՝ «Թայմզը
կպաշտպանէ նորան. Թայմզը զրգռուած է. Թայմզը
ընկճում է նորան. երջանիկ Թայմզը բանը կարգի
կդնէ. անիծած Թայմզն է բոլոր այդ չարիքը գոր-
ծել»: